

ŚWIĘCI WOJOWNICY

W SZTUCE BIZANTYŃSKIEJ (843-1261)

Studia nad ikonografią
uzbrojenia i ubioru

Piotr Łukasz Grotowski

Wydawnictwo WAM
Kraków 2011

Zasady transkrypcji

W zapisie nazw własnych i imion pochodzenia obcego jako nadrzędną zasadę przyjęto stosowanie form występujących w języku polskim, tak w przypadku imion – niekiedy całkowicie spolonizowanych (np. gr. Ἰωάννης – pol. Jan), a czasami rzadkich lub występujących jedynie w kontekście historycznym (Κωνσταντῖνος, Ἰουστινιανός – Konstantyn, Justynian), nazwisk (np. gr. Κομνηνός – pol. Komnen), jak i nazw własnych ludów (np. gr. Ἀβάροι – pol. Awarowie) oraz nazw geograficznych (np. gr. Θεσσαλονίκη – pol. Tesalonika, Saloniki; ros. Новгород – pol. Nowogród).

W przypadkach wprowadzenia nowych nazw i terminów pochodzących z języków obcych, posługujących się alfabetem innym niż łaciński, przyjęto zasadę transkrypcji fonetycznej, dokonywanej za pomocą wyłącznie znaków stosowanych w alfabecie polskim, z wyjątkiem znaków diakrytycznych (a zatem bez liter takich jak: č, š, x, v, ž itd.). Wiąże się to niekiedy z koniecznością zastępowania jednej głoski dwiema literami (np. ξ = ks, ψ = ps) albo dwugłosek – jedną (np. τσ = c, οι = i), lecz pozwala czytelnikowi polskiemu odtworzyć oryginalne (lub w przypadku średniowiecznego języka greckiego hipotetyczne) brzmienie w granicach, na które pozwala odmienność wymowy. Dla języka greckiego przyjęto z niewielkimi zmianami zasady stosowane w transkrypcji języka nowożytnego¹, jako bliższe

---

¹ Jako podstawę dla polskiej transkrypcji języka nowogreckiego przyjęto pracę A. Maciejewskiej, *Uwagi na temat polskiej transkrypcji nazw i imion nowogreckich*, [w:] *Miscanella Graeca et Neohellenica*, wyd. K. T. Witczak, Łódź 1998, s. 34-45. Pewne modyfikacje wprowadzono na podstawie Treadgold 1997, s. XXI-XXIII, a także uwag na temat zmian fonetycznych, które dokonały się w języku greckim pomiędzy I a VI w. n.e., zob. Mihăescu 1968, s. 482-483. Zasady transkrypcji bizantyńskich nazw własnych opracowane przez O. Jurewicza i opublikowane ostatnio jako *Zasady spolszczania i transkrypcji imion własnych i nazw geograficznych greckich epoki bizantyńskiej*, [w:] G. Ostrogorski, *Dzieje Bizancjum* red. W. Ceran, H. Evert-Kappesowa, S. Wiśniewski, Warszawa 2008, s. 599-626, choć godne upowszechnienia w bizantynistyce polskiej, nie mogły znaleźć zastosowania w niniejszej pracy, gdyż nie zawsze pozwalają na oddanie właściwego brzmienia i etymologii terminu.

brzmieniu średniowiecznego języka od zasad stosowanych w transkrypcji tekstów klasycznych. Przyjętą zasadę obrazuje poniższa tabela:

litera grecka	odpowiednik polski	litera grecka	odpowiednik polski	litera grecka	odpowiednik polski	litera grecka	odpowiednik polski
Α, α	a	Ζ, ζ	z	Ξ, ξ	ks	Υ, υ	y
Αι, αι	e	Η, η	i	Ο, ο	o	Φ, φ	f
Αυ, αυ	aw	Θ, θ	th	Οι, οι	i	Χ, χ	ch
Β, β	w, b ²	Ι, ι	i	Ου, ου	u	Ψ, ψ	ps
Γ, γ	g	Κ, κ	k	Π, π	p	Ω, ω	o
Γγ, γγ	ng	Λ, λ	l	Ρ, ρ	r	' przydech	-
Δ, δ	d	Μ, μ	m	Σ, σ, ς	s	slaby	
Ε, ε	e	Μπ, μπ	b, mp ³	Τ, τ	t	(spiritus)	
Ει, ει	i	Ν, ν	n	Τζ, τζ	dz	lenis)	
Ευ, ευ	ew	Ντ, ντ	d, nd	Τσ, τσ	c		

Ponadto, wyrażany znakiem graficznym ‘ przydech mocny (*spiritus asper*) – w grece klasycznej transkrybowany zazwyczaj jako h – we współczesnym języku greckim pozostaje niemy i dlatego nie jest transkrybowany.

Powyższe zasady zostały zachowane także przy transkrypcji nazw i nazwisk słowiańskich, których oryginalna forma jest zapisywana za pomocą różnych wariantów alfabetu cyrylicznego⁴:

litera cyryliczna	odpowiednik polski	litera cyryliczna	odpowiednik polski	litera cyryliczna	odpowiednik polski	litera cyryliczna	odpowiednik polski
А, а	a	І, і	i	П, п	p	Ц, ц	dz
Б, б	b	Ї, ї	i	Р, р	r	Ш, ш	sz
В, в	w	Ј, ј	j	С, с	s	Щ, щ	szcz
Д, д	d	К, к	k	Т, т	t	Ъ, ъ	-
Ђ, ђ	dź	Л, л	ł (l)	Ѓ, ѓ	ć	Ы, ы	y
Е, е	e	Љ, љ	lj	У, у	u	Ь, ь	'(zmiękczenie)
Ж, ж	ż	М, м	m	Ф, ф	f	Ѣ, ѣ	jać
З, з	z	Н, н	n	Х, х	h	Є, є	e
С, с	dz	Њ, њ	ń	Ц, ц	c	Ю, ю	ju
И, и	i (ukr. y)	О, о	o	Ч, ч	cz	Я, я	ja

² Zob. *infra*, s. 13.

³ Zob. *infra*, s. 13.

⁴ Przyjęty zapis został oparty na systemie ISO oraz normie PN-59/N-01201, przy czym znaki nie występujące w pisowni polskiej zastąpiono ich fonetycznymi odpowiednikami (np. v = w, č = cz). Zapis pierwotny podaje J. Grycz, W. Borkowska, *Skrócone przepisy katalogowania alfabetycznego*, Warszawa 1971, tabele na s. 192-195.

Jako wzór dla transkrypcji z języka arabskiego przyjęte zostały zasady tzw. *popularnej* transkrypcji polskiej określone przez B. Zagórskiego⁵, natomiast w nazwiskach zapisywanych w różnych odmianach alfabetu łacińskiego zachowano oryginalną pisownię.

Kwestia wymienności b, w i mp w transkrypcji stosowanych w średniowieczu w języku greckim liter β i μπ

W pewnym uproszczeniu i uogólnieniu można przyjąć, że średniowieczne słownictwo greckie jest mieszaniną słów pochodzących z klasycznego języka greckiego⁶ (niejednokrotnie występujących już w eposach homerowych), a także przejętych z łaciny i zapożyczonych od innych ludów. Jednocześnie jako język żywy, choć w swej wersji literackiej skostniały i chętnie odwołujący się do wzorów antycznych, podlegał stale procesowi przemian zachodzących niezależnie od wpływów zewnętrznych. Jednym z przejawów tych przemian było zastąpienie wartości fonetycznej litery β, odpowiadającej pierwotnie głosce b, głoską w.

Aby dla czytelnika jaśniejsza stała się etymologia terminów zapożyczonych z języków łacińskiego (np. *tabula* – ταβλίον.) i perskiego (np. *kaba* – καβάδιον), która dokonała się przed zakończeniem tego procesu, w transkrypcji przyjęto zasadę oddawania litery β jako b. Natomiast w innych przypadkach, kiedy brzmienie słowa, od którego dokonało się zapożyczenie, sugeruje, że nastąpiło ono po przypisaniu literze β wartości fonetycznej odpowiadającej polskiemu w (np. łac. *servus* – σέρβουλα, łac. *verutum* – βηρύττα, arab. *dżawwah* – ζάβα), w transkrypcji użyto litery w.

W podobny sposób postąpiono w przypadku transkrypcji na język polski połączenia greckich liter μπ, których (wraz z przypisaniem literze β wartości zgłoski w) zaczęto używać dla wyrażenia głoski b. Dlatego, przykładowo, dokonana niewątpliwie wcześniej adaptacja łacińskiego terminu *campagus* do języka greckiego jako καμπάγος w transkrypcji wydaje się bliższa oryginalnemu brzmieniu łacińskiemu *kampagos* niż *kabagos*.

⁵ B. R. Zagórski, *Nazwy arabskie w polskiej geografii i kartografii na tle praktyki międzynarodowej*, Polski Przegląd Kartograficzny 4 (1972), nr 4, s. 157-164. Zob. też J. Daneczek, *Gramatyka języka arabskiego*, Warszawa 1994, s. 94-96 – w zestawieniu z transkrypcją ISO.

⁶ Zazwyczaj dialektu attyckiego i koine.